

Opera men eingin olja

- føroyski bóka-
marknaðurin um
aldarskiftið

MARTIN NÆS

Í sambandi við at Bóka-
varðafelagið herfyri fylti 20
ár, hevði eg áttikið mær at
siga nokur orð um føroyska
bókamarknaðin um seinasta
aldarskiftið. Tað, sum eg
segði bygdi í høvuðsheitum
á eina ritgerð, eg gjordi í
2005.

Nógvastaðni í føroyska
bókaheiminum hava vit,
sum so nógv aðrastaðni
í okkara samfelag, at gera
við eina sokallaða mini-
útgávu av tí stóra heims-
samfelagnum. Í hesum
føri eina miniútgávu av
tí stóra bókasamfelagnum.
Men hóast hetta kann sigast
at vera ein miniútgávu av
teimum stóru, so hevur
tann bókamarknaður, eg
fari at umrøða næstan alla
ta fyllu, sum hoyrir við til
eina nýmótans, bókmenta-
frøðiliga viðgerð.

Í hesum sambandi skal
eg beinanvegin siga, at
yvirskriftin, eg havi givið
hesum hugleiðingum sipar
til seinastu hendingina á
bókamarknaðinum, har
ein av góðu søgunum hjá
Williami Heinesen verður
latin í sum opera við stuðli
úr oljuvinnuni.

Opera men eingin olja

- Ein pottur av tunnuni,
segði Gunnar Hoydal
í einum fyrilestri í 1999
(Land í sjónum, s. 153),
skilt soleiðis, at ein pottur
av hvørjari tunnuni av olju
í framtíðini skuldi fara til
mentanina. Nú kann sigast,
at tað spakuliga er farið at
dryppa.

Bókmentakönir útlendingar og føroyski bóka- marknaðurin

Tá ið tú hittir bókmentakönar
ella bókmentaáhugaðar
útlendingar á máli, og tey
spyrja teg um føroyska
bókaútgávu og fregnast eftir
teimum umstøðum, sum
bókin hevur hjá okkum, so
hendir tað ferð eftir ferð, at
tey østast.

Tey undrast yvir, at
hugtakið *føroyskur bóka-
marknaður* yvirhøvur er til.
Orsökarnar til hesa undran
kundu sjálvandi vera nógv-
ar.

Ætlanin er at tosa eitt
sindur um, hvussu hesin
marknaðurin sær út í dag.

Hvussu hann fer at
sigga út í framtíðini, tá
ið hugtøk sum elektronisk
talgilding av skrivaða
mentanarvinum fara at

gera meira og meira um
seg, skal eg lata liggja í
hesum umfarinum, stundir
verða ikki til eina slíka
hypotetiska viðgerð.

Skalt tú tosa um føroyska
bókamarknaðin í dag, so
mást tú hava okkurt at
bera hann saman við. Her
eru møguleikarnir ikki so
nógvir. Tú kanst samanbera
hann við eitt nú føroyska
bókamarknaðin um næst-
seinasta aldarskiftið,
tvs. um ár 1900 ella tú
kanst samanbera hann við
bókamarknaðin í granna-
landinum, ella í londum,
sum eru á stóð við Føroyar
osfr.

Vit hava onga vísindaliga
heilðarlýsing av føroyskum
bókmentum, og tískil hava
vit heldur onga lýsing av
tí uppافتur yngra marknað-
inum. Tað, sum eg tí havi
roynt at viðgera, byggir
á tilfar, eg útvegaði mær
frá persónum, stovnum og
fyrirtekum, og harumframt
byggir hetta eisini á upp-
livingar og eygleiðingar, eg
sjálvur havi gjort.

Við summar av lærðu
háskúlanum í grannalond-
num er bókmentafrøði,
litteratursociologi, vorðin
ein sjálvstøðug vísindagrein
innan bókmentalesnaðin.
Menn sum Robert Escarpit
(1918-2000) í Frakklandi,
sviarnir Lars Furuland
(1928) og Johan Svedjedal
(1956), Hans Hertel (1939)
í Danmark og norðmaðurin
Trond Andreassen (1951),
bara fyri at nevna nakrar,
hava gjørt stórarbeiði
í teirra londum við at
kanna og viðgera umstøð-
urnar hjá teirra bókment-
um, tí teir mettu og
meta, at *umstøðurnar* hjá
bókmentunum og hövund-
unum hava ómetaliga nógv
at siga fyri samlaða bók-
mentaliga úrlítið.

Alt tað, sum hesi fól-
kini hava skrivað um
bókamarknaðin er skrivað
aftaná seinna heimsbar-
daga. Skuldu vit tikið hetta
fyri tað einasta sanna,
so fær lesarin skjótt ta
fatan, at eingin føroyskur
bókamarknaður hevur verið
til seinna partin av 20. öld.
Við undantaki av 5 reglum
um føroyska felagsskapin
Fjølrit, í bókinum *Bók-
Norge* (2000) eftir Trond
Andreassen, so verður
okkara bókamarknaður so
gott sum ikki umrøddur
uttan fyri landoddarnar.
Orsøkin til hetta er sjálvandi
ikki bara tí, at útlendsku
bókmentafrøðingarnir ikki
eru nógv vel dagfórir,
men eisini vantandi pro-
fessionálisering á okkara
egna bókamarknaði. Okk-

um vantar almenn töl og
aðrar upplýsingar um t.d.
framleiðslu, útgávu og sølu,
tøl, sum kunnu vera við
at geva eina heildarmynd
av støðuni. Okkum vant-
ar eisini sáttmálar á fleiri
økjum millum upphavs-
rættarfolk og forløg/for-
midlarar. Hevði hetta
tilfarið verið tókt, hevði
tað lætt munandi um, at
fingið eina heildarlýsing
av støðuni. Men hóast hesi
viðurskifti, so hava vit ein
føroyskan bókamarknað.
Og so kunnu vit kjakast í
allar ævir, um vit hava ein
góðan ella ein vánaligan
bókamarknað. Tað er ein
annar spurningur.

- Onkursvegna haldi eg,
at okkum vantar ein felags
front, har tey sum manna
marknaðin standa meira
saman.

Øll skaldaverk eru meira
enn bara ein einföld, litil
hending, sum fer fram, tá
ið ein hövundur skrivar ein
tekst, sum fyrr ella seinni
kemur fyri eygu lesarans.
Nú á døgum kanst tú siga
um ta bókmentaliga til-
gongdina, og tað er líka-
mikið um tú býrt í Føroyum
ella í Frakklandi, í Grønlandi
ella í Týsklandi, at hetta
er ein handilslig tilgongd,
sum setur figgjarlig krøv
í fleiri liðum. Í næstan øll-
um fornum eru tað í dag
hesi bæði tingini, sum seta
dagsskrána á bókamarknað-
inum: tað *handilsliga* og
tað *figgjarliga*. Hvat so
við tí *mentanarliga*? kann
verða spurt, hevur tað ikki
størsta týdningin? Kaldi
veruleikin er tann, at *er*
tað *handilsliga* og tað
figgjarliga ikki komið upp
á pláss, so kanst tú biða
leingi eftir tí *mentanarliga*.

Hóast føroyski bóka-
marknaðurin í sær sjálv-
um ikki er væl lýstur á
hesum øki, so kanst tú við
at lesa hesar útlendsku bók-
mentafrøðingarnar, eisini
lesa ymiskt um okkara
egnu viðurskifti. Fyri okk-
um kann eisini tað, sum
teir lítið og einki skriva um
- hava stóran týdning.

Sum lesari verður tú skjótt
varugur við, at ikki bara í
Føroyum, men víða hvar í
heiminum eru tað heilt fitt
av fólki, sum byggir teirra
figgjarligu tilveru upp um
tað, at *bókin livir*, og at
bókin í heimssamfelagnum
í dag livir eitt *góða liv*.
Bókin verður enn givin út,
men lutfalsliga fá av øllum
teimum fólki í verðini,
sum, á ein ella annan hátt,
liva av at fá bókin út
til lesaran, eru rithovundar
ella upphavsfolk. - So
kunnu vit spyrja, hvussu

hava *hesi* tað?

Í okkara samfelag hava
hesi fólki tað ikki gott,
og tað hava tey ongantið
havt. Við hesum havi eg
ikki sagt, at tey ikki hava
tað betur í dag enn t.d. tá
ið M.A.Jacobsensheiðurslo-
nirnar vóru latnar á fyrsta
sinni í 1958 - tá, ljóðandi
upp á 500 ella 1000,- kr.
haldi eg.

Seta vit ljóskastaran
á okkara egna samfelag,
sigga vit skjótt, at tað er
heilt vanligt, at tann sum
letur rávøruna, rithøvundin,
livir av onkrum heilt øðrum
enn tí at skriva bókur, meðan
tað at bókur verða skrivaðar
útvegar nógvum øðrum
menniskjum daglønir. Odd-
vör Johansen segði herfyri
í einari samrøðu: "eg kann
ikki loyva mær at læsa meg
inni og skriva. Eg arbeiði
alla tíðina; eg spæli orgul
og undirvisi eisini. Men eg
haldi, at alt tað sum eg
geri, og sum er við til at
gera, at eg ikki kann skriva
alla tíðina, ger meg rikari.
Ein ummælari vildi kanska
sagt, at hatta kundi eg gjort
betri, men tað kann eg ikki,
tá ið viðurskiftini eru, sum
tey eru." (Vísir. Jólíni 2004,
s.9-10). -

So kann man siga, at
hetta er einki nýtt, soleiðis
hevur tað altið verið, og tú
kanst rokna við, at hetta
eru stórt sæð treytirnar, tá
ið tú hevur valt at búleik-
ast í einum samfelag
sum hesum. Tú kanst t.d.
hyggja at, hvussu tað í veru-
leikanum kann gangast í
øðrum yrkjum í okkara
samfelag, uttan tó at taka
hetta sum eitt gott dømi.
Tak ein føroyskan bónda.
Hvussu nógvur føroyskar
bøndur t.d. kennir tú
ikki, sum framvegis í dag,
mugu klára at figgja árliga
húsarhaldið, við at arbeiða
upp á veg fyri kommununa,
nær sagt 'tá ið fjøllini eru
gingin', tí teir klára ikki at
liva sum bøndur?

Støðan á føroyska bókamarknaðinum um aldarskiftið :

Sum dømi um nokur fyri-
brigdi, sum eru við at
mynda ein bókamarknað,
kundi eg nevnt:

rithovundar og týðarar
ritstjórar og bókapryðjarar
forløg, bókaútgævarar,
bókaklubbar
stuðulsgrunnar
prentarar
lesarar
bókahandlar, bókaútsølar
bókasavn og bókasavnsløg
skúlar, miðnámsskúlar og
hægri útbúgvingar

fjølmiðlar, tíðindafundur, móttokur, bókamessur heimasíður bókafeir tíðarrit, ummæli, umrøður heiðurslønir og viðurkenningar lýsingar

Hesi hugtøk gera seg galdandi uttan mun til, hvønn bókamarknað, vit tosa um. Hetta eru nakrar grundvallartreytir, tú mást ganga undir, skalt tú hava ein bókamarknað, sum skal ja, um ikki ganga væl, so bera seg.

Hvat siga tøluni?

Sambært einari lítlari kanning eg gjørdi fyri tveimum árum síðan høvdu tveir føroyskir bókahandlar í 2004 ein ársúmsætning upp á uml. 16 milliónir kr., og 8 av teimum størstu útgevarunum høvdu tilsamans ein ársúmsætning upp á uml. 13,5 mill. kr.

Við tí vaksandi nøgdini av innfluttum pappiri til bókaprent, samstundis sum færri og færri bókur verða prentaðar uttanlands, kunnu vit staðfesta, at føroyski bókamarknaðurin í veruleikanum ger sítt til at halda samfelagshjólini gangandi. Tí tøluni vísa, at vaksandi bókaútgávan tey síðstu 25 árin t.d. hevur skapað arbeiðspláss fleiri staðni í samfelagnum.

Við slíkum tølum í hondini átti tað ikki at verið so torført, at vist okkara jáltandi myndugleikum á, hvussu vit eitt nú kunnu gera, skulu vit fáa okkum ein almennan bókmentapolitikk:

1. Visast kann á, at fagur-bókmentalar útgávar tey seinastu árin ikki eru vaksnar í sama mun sum aðrar útgávar,
2. at fleiri av útgevarunum framvegis seta seg í stóra persónliga skuld,
3. at tað frá almennari føroyskari síðu verður so gott sum einki gjørt til tess at fáa góðar føroyskar bókmentir út á útlendska bókamarknaðin,
4. at føroysk bókaframleiðsla í dag er eitt gott íkast til handils- og vinnulív, og
5. og at við tí skattatrýsti vit hava í Føroyum í dag, koma nógvir av pengunum sum stava frá bókamarknaðinum, aftur í landskassan, og tí kundi

stuðulintil føroyskarbókmentir verið nógv størri.

Støðan á bókamarknaðinum beint nú

Nøkur dømi:

Fyrstuttumer H.N. Jacobsens bókahandil uppsjeinaður, Bókasølan í SMS hevur eisini fingið ein umgang. Bæðir bókahandlarnir eru seinastu árin eisini farnir út á netið við vörnum.

Í mai í ár hátíðarhelt Føroyaprent samanleggjina við Dimmalætting-bókaprent, har øll tey vitjandi fingur tvey endurprentað yrkingasøvn og eina spildurnýggja plakat í hondina, um tey lögdu í.

Nú um dagarnar hátíðarhelt Bókadeild Føroya Lærarafelags 50 ára føðingardag sín ikki bara við kransakøku og hvítvini, men sanniliga eisini við bókaútgávu um forlagið, bókaframsýning av øllum teimum yvir 1000 útgávuunum, tey hava staðið fyri, og almennum tiltøkum í fleiri dagar við m.a. útlenskum og føroyskum høvundum.

Bókamiðsølan, sum leingi hevur verið krumtappurin á føroyska bókamarknaðinum, er í ár umskipað og flutt í nýggj, stór og nógv betri høli.

Nýggj bókmentarlig tíðarrit eru komin út, eitt í fjør og eitt annað í ár.

Bókasøvnini hava fingið nýggjar bókasavntelduskipanir.

Skúlabókarunnurin er nú á veg út á Google.

Øg føroysk forlagsfólk eru farin at ferðast á bókamessur í Frankfurt, Bologna, Keypmannahavn og aðrastaðni.

Alt hetta var neyvnan gjørt, var støðan á økinum ikki hampuliga góð. Men tað er mangt sum týðir upp á, at støðan aðrastaðni á okkara bókamarknaði framvegis er grundað á idealismu í alt ov stóran mun. Eg hugsí í hesum sambandi fyrst og fremst um tey, sum skriva og týða. Men eisini tey, sum prýða

og sum leggja bókurnar til rættis og sum geva tær út. Teirra arbeiðskor líkjast í mongum førum ikki teimum, starvsfelagarnir í grannalondunum arbeiða undir. Eg haldi, á hesum øki hevur tað almenna Føroyar nógv eftir at læra. Her haltar heilt alvorliga við hugburðinum hjá almenna myndugleikanum, tí t.d.:

- Vit hava ein Mentanargrunn, sum figgarliga skriður í skræðuni.
- Vit hava eina bókasavns-lóg, sum vit ikki klára at halda, tí myndugleikin vil ikki gjalda.
- Vit hava fingið ein Tjóðpall, sum hvorki hevur tjóð ella pall.

Tá ið vit í 1996 skrivaðu landsstýrismanninum eitt mentanarálit – *Avmarkaður marknaður* – varð skotið upp at samlaða jáltanini til Mentanargrunnin varð hækkað úr 1,8 mill. upp í 15 mill. kr. eftir trimum árum, tá mundu vit verið etin. Jáltanin er í dag, 10 ár seinni, komin upp á 4,5 mill. kr. So her er ómetaliga langt eftir á mál.

Tá ið vit fyri fimm árum síðan fingur eina nýggja bókasavns-lóg, varð sagt, at skuldi hon halda mátti jáltanin hækka einar 6 – 7 milliónir tey næstu árin. Henda jáltanin stendur í stað. Her er eisini ómetaliga langt eftir á mál.

Hevði tann almenni myndugleikin syrgt fyri, at lögtingslógir og figgarløgtingslógir fylgdust, hevði kanska ikki verið neyðugt við einum Pisaáliti.

Vit hava ongan mentanar-politikk, sum er verður at reypa av, men landið er fult av mentanarligum slitarum, sum vit øll kunnu vera erpin av. Tað er støðan.

Nærlesur tú umhvørvið, so kanst tú altíð finna staklutir, tú kanst finna at, og seta fram ynki um bata. Tú kanst vera samdur og ósamdur um hendringar og útgávar, um heiðurslønir og stuðulsskipanir. Men øll henda umrøða er við at skapa marknaðin. Tí soleiðis er arbeiðslagið í dag. Tað, at Carl Jóhan Jensen trínur fram og sjálvur sigur, at hansara bók er tann besta føroyska skaldsøgan í 40 ár, tað skapar umrøðu og er við at seta 'futt' í bókamarknaðin. Tað, at Jústines Eidesgaard trínur fram og sigur at Mentanargrunnin skal

tafast av, tí at *hann* ikki fær stuðul úr honum, gevur eisini umrøðu. Viðhvørt er tað næstan eitt feitt, um vøran nyttar nakað ella ikki. Tað eru altíð nøkur, sum eru forvitin og sum vilja kanna málini sjálv. Í hesum førinum annaðhørt við at keypa bókurnar, ella við at læna tær. Umrøða er alfa og omega, tá ið tað snýr seg um ein marknað av hesum slag.

Staðfesting og spurningur.

Til síðst fari eg at varpa eina staðfesting og ein spurning fram:

Ómetaliga nógv er broytt á føroyska bókamarknaðinum, síðan Sverre Patursson av sínum eintingum lat gera ein bókalista í 1905, sum hann kallaði *Føroyskt bokatal*. Eller ei lista yver alle bókur paa færøyskt maal og nokre framande um Færøyarne (Oslo, 1905).

Í dag verður nógv tosað um elektroniskar miðlar, útvarp, sjónvarp og teldur, og sagt verður viðhvørt, at bókin hevur ongan kjans í hesum selskapinum. Samstundis hava ongantíð so nógv fólk á allari jórðini verið før fyri at lesa og skriva.

Vit kunnu í 2006 bara staðfesta, at hóast alt tósið hesi seinnu árin um bókaðeyða øðrumegin og framkomna teldutøkni hinumegin, so eru ongantíð prentaðar fleiri bókur og dagbløð enn júst nú á døgum.

Positivt má tað eisini sigast at vera fyri føroyska bókamarknaðin, at tveir ungir listamenn sum Sunleif Rasmussen og Dánial Hoydal við íblástri frá gamla meistaranum, Willi-ami Heinesen, og dyggum stuði frá Atlantic petroleum, seta sær fyrri at blása nýtt liv í eina 50 ára gamla søgu, sum higartil hevur verið týdd til fleiri tungumál eitt nú hebraiskt.

Við bara einari bók um SEV, men fimm bókum um torv í ársins bókaframsýning, haldi eg, hóast alt ikki, at bókaframsýningin er góð, haldi at vit kunnu bara gleðast og siggja ljóst uppá framtíðina.

– At vit so bara fingur opera og onga olju á hesum sinni – ger kanska minni.

Prátið um bókamarknaðin er framvegis sprellumvandi og alneyðugt.